

LANDSCHAPSPLAN ADUARDERZIJL VOORLOPIG ONTWERP

LANDSCHAP
MVdH
LANDSCHAP

Pd
PeetersenDaan

landschap - stedenbouw - sociologie

11.04.2022

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Cultuurhistorie	7
Kernkwaliteiten	9
Recreatieve betekenis & potentie	11
Afleesbaar landschap	13
Visie op hoofdlijnen	15
Landschap als Bühne	17
Concept Inrichtingsplan	19
Ingrepen	21
Militair verleden	23
Materiaal en verlichting	25
Beplanting	27
Plankaart	28

Bijlagen

Eigendommenkaart

Oosterzijl 1928. Bron: PB Kramer

INLEIDING

Aduarderzijl is gelegen in Middag-Humsterland. Dit bijzondere landschap is in de loop van duizenden jaren ontstaan. Het is het resultaat van samenspel tussen zee en mens. Het landschap kenmerkte zich door drassige moeraslanden waarbij het door de bewoners van het gebied een enorme inspanning vergde om enerzijds de zee in te dammen en anderzijds het Drentse water te reguleren. De aanleg van het Aduarderdiep en de Aduarderzijl hebben daar een grote rol in gehad.

De plek waar het Aduarderdiep en het Reitdiep elkaar ontmoetten, was ook een verdedigingsbolwerk in de verschillende slagen om de stad Groningen. De plek ter plaatse heeft zelfs een cruciale rol gespeeld in het beleg van Groningen in 1672. De 350-jarige viering van deze gebeurtenis dit jaar (2022) is mede aanleiding om de geschiedenis van Aduarderzijl meer beleefbaar te maken. Daarnaast zijn de sluizen aan groot onderhoud toe. Deze combinatie maakt dat zowel naar het sluis- brugherstel is gekeken, als naar het beter beleefbaar maken van (de plek van) de Aduardersluizen.

Dit landschapsplan toont de ingrepen die nodig zijn om dit te bereiken. Dit ontwerp komt voort uit een integrale aanpak, waarbij zowel is gekeken naar wensen en belangen vanuit het dorp*, als naar de opgaven vanuit het Waterschap, Gemeente en Provincie.

**dorpsvisie uit 2011 / dorpsenquête 2021 / een interactieve middag op 9 dec 2021*

Herstel sluizen

Door beperkt onderhoud in de afgelopen jaren, zijn in de zijlen (sluizen) scheuren in de wanden en het voegwerk ontstaan. Hierdoor is het noodzakelijk om de sluizen te restaureren (zie advies EAG monuments).

Veilige bruggen

Over de sluizen lopen een tweetal bruggen, te weten Kokersluisbrug en Waarhuistil. Uit onderzoek van Antea blijkt dat deze bruggen onveilig zijn voor zwaar verkeer en daardoor vervangen moeten worden. Aangezien deze bruggen rijksmonumenten zijn, dient de renovatie ervan voorzichtig en in synergie met het herstel van de sluizen plaats te vinden (zie advies EAG monuments).

Natuurlijke oever

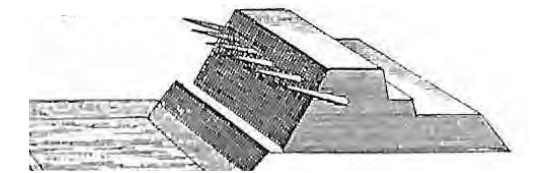
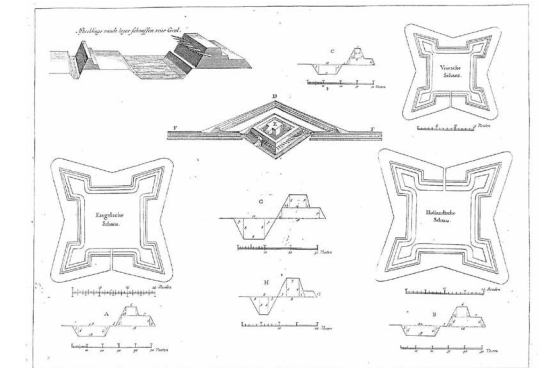
Het Aduarderdiep wordt - in lijn met de Kaderrichtlijn Water - de komende jaren door het waterschap waar mogelijk verbreed om natuurvriendelijke oevers te creëren.

CULTUURHISTORIE

De eerste bewoners op het vruchtbare kwelderland van Middag-Humsterland vestigden rond 600 v. Chr. (Midden-IJzertijd) op de hoger opgeslibde delen. Deze kwelderboeren boerden vanuit huiswierden en benutten de vruchtbare gronden voor gewassenteelt of begrazing van hun vee. Sommige huiswierden groeiden in de volgende eeuwen uit tot dorpen (zoals Garnwerd en Feerwerd) met een meer geconcentreerde bebouwing. Deze groei bleef in Aduarderzijl beperkt, omdat Aduarderzijl geen wierde is maar is ontstaan rond de zijl.

Na eeuwenlang met de dynamiek van de zee te hebben geleefd, ontwikkelden de wierdenbewoners in de 11de of 12de eeuw een strategie waarmee ze het zeewater definitief buiten de deur konden houden; de zeedijk. Deze is grotendeels intact gebleven. Het Middag-Humsterland en het Reitdiepgebied vertegenwoordigen daarom twee van de oudste intact gebleven cultuurlandschappen van ons land.

Het landschap is een collage van zeer oude wierden, waterlopen, kavelpatronen, wegen, dijken en dijktracés. Deze bijzondere landschappelijke kenmerken van het Middag Humsterland zijn uitgangspunt bij een ontwerp voor deze plek. Daarnaast kent Aduarderzijl een rijke militaire historie. Dit bijzondere verhaal van de lokale krijgsgeschiedenis zal rondom het Waarhuis beter beleefbaar en afleesbaar gemaakt worden.

Kaart aangeleverd door de Menno van Coehoornstichting als zijnde een voorbeeld van hoe versterking in Aduarderzijl eruit gezien zou kunnen hebben.

Militair erfgoed

Bij de Aduarderzijlen hebben van 1501 tot de Tachtigjarige oorlog op verschillende plekken en met verschillende verschijningsvormen vestingswerken gelegen. Deze zijn in de loop der tijd verdwenen en grotendeels niet meer in het landschap waarneembaar. (zie ook voorlichtingsfilmpje bewonersavond MVDH Architectuur- en Cultuurhistorie / https://www.youtube.com/watch?v=8r_sqF4BF2I)

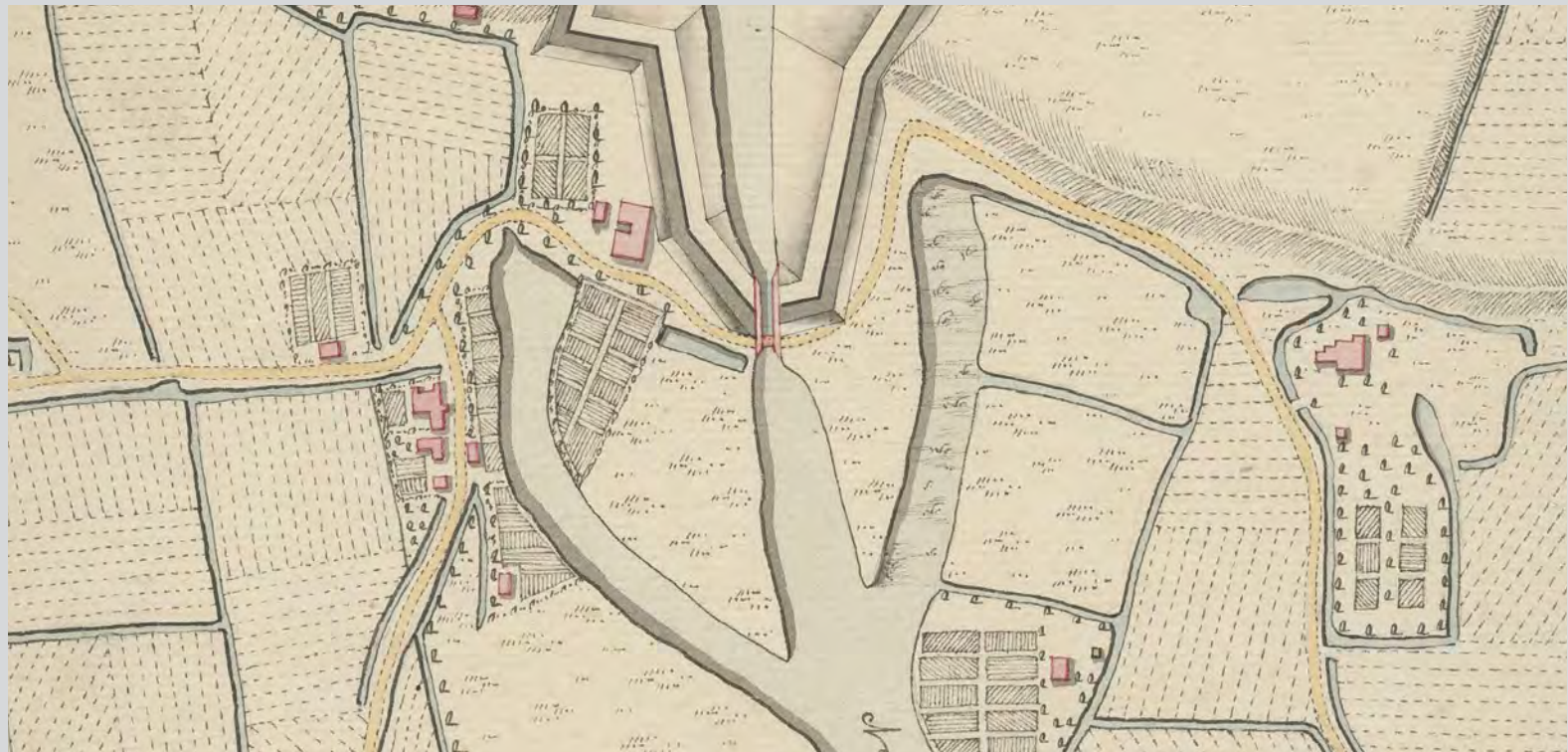
1644 Detail uit provinciale kaart over de loop van het Reitdiep. Bron: Beeldbank Groningen.

1849 Detail uit plankart Nationaal Archief, van een aarden wal ter fortificatie van de zijl (2e Fortificatie Directie Groningen)

1751-1754. Plan van de verdedigingswerken bij Aduarderzijl. Onesigneerd. Bron: Groninger Archieven.

1785, Ontwerp voor een te maken post voor de dekking van de Aduarderzijl. Bron: Groninger Archieven.

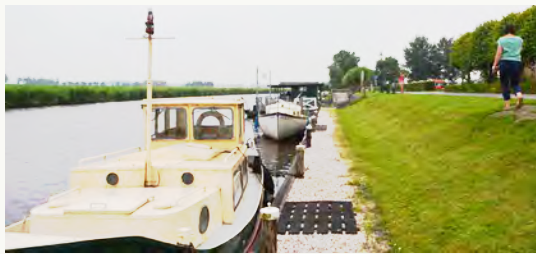
KERNKWALITEITEN LANDSCHAP EN CULTUURHISTORIE

Dijken, historische strijd tegen water

Landschappelijke verkaveling en groenstructuren

Waterbeleving en recreatie

Cultureel erfgoed van sluizen, bruggen en waarhuis

KERNKWALITEITEN LANDSCHAP

1. DIJK
2. ERFBEPLANTING
3. WEGBEPLANTING
4. BUITENDIJKS LAND
5. VERDWENEN
VERKAVELINGSSTRUCTUUR

RECREATIEVE BETEKENIS

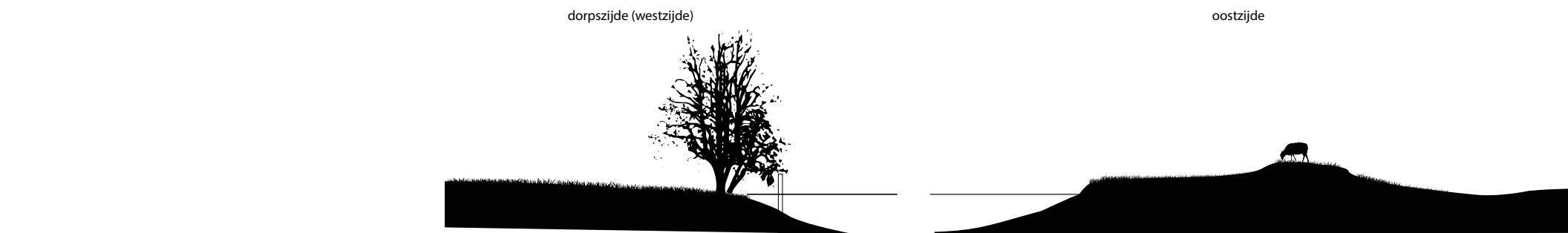
Het Aduarderdiep en Reitdiep zijn recreatieve vaarroutes en ook lopen er verschillende wandel- en fietsroutes (fietsknooppunt 47) langs Aduarderzijl. Deze trekken - samen met de nabijgelegen Allersmaborg, de camping en jachthaven en de veerpont naar Schaphalsterzijl - redelijk wat passanten en toeristen. Het monumentale Waarhuis is hierbij een belangrijk icoon en rustpunt, waar met regelmaat concerten en evenementen worden georganiseerd. In het landschapsplan wordt ingezet op een recreatieve opwaardering van de plek om de houdbaarheid van de recreatieve functie richting de toekomst te waarborgen. Een doorkoppeling van het wandelnet richting Allersmaborg kan dit verder versterken, alsmede evenementen die bijzondere routes en plekken op grotere schaal met elkaar verbinden (zoals bijvoorbeeld Nacht van de Nacht).

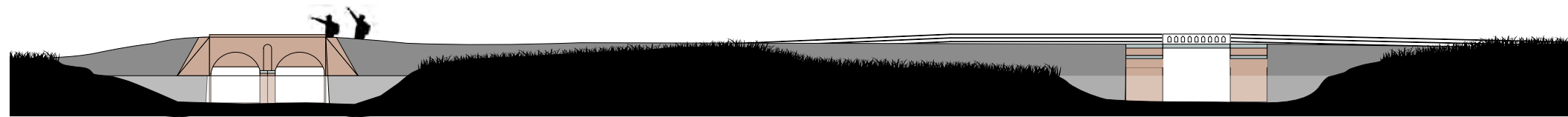
Jazz Fietstour 2012,
(foto: <http://www.waarhuis.nl/galerij.php>)

Voetveer Aduarderzijl - Schaphalsterzijl
(foto: <https://veerponten.nl/veren/aduarderzijl-schaphalsterzijl>)

Allersmaborg
(foto: groningerborgenpad.nl)

Bestaande situatie, Profiel A. Het profiel toont de dijk langs het Aduarderdiep.

Bestaande situatie, Profiel B. Het profiel toont de dijk langs het Aduarderdiep, en de sluizen als hoogste element in de omgeving.

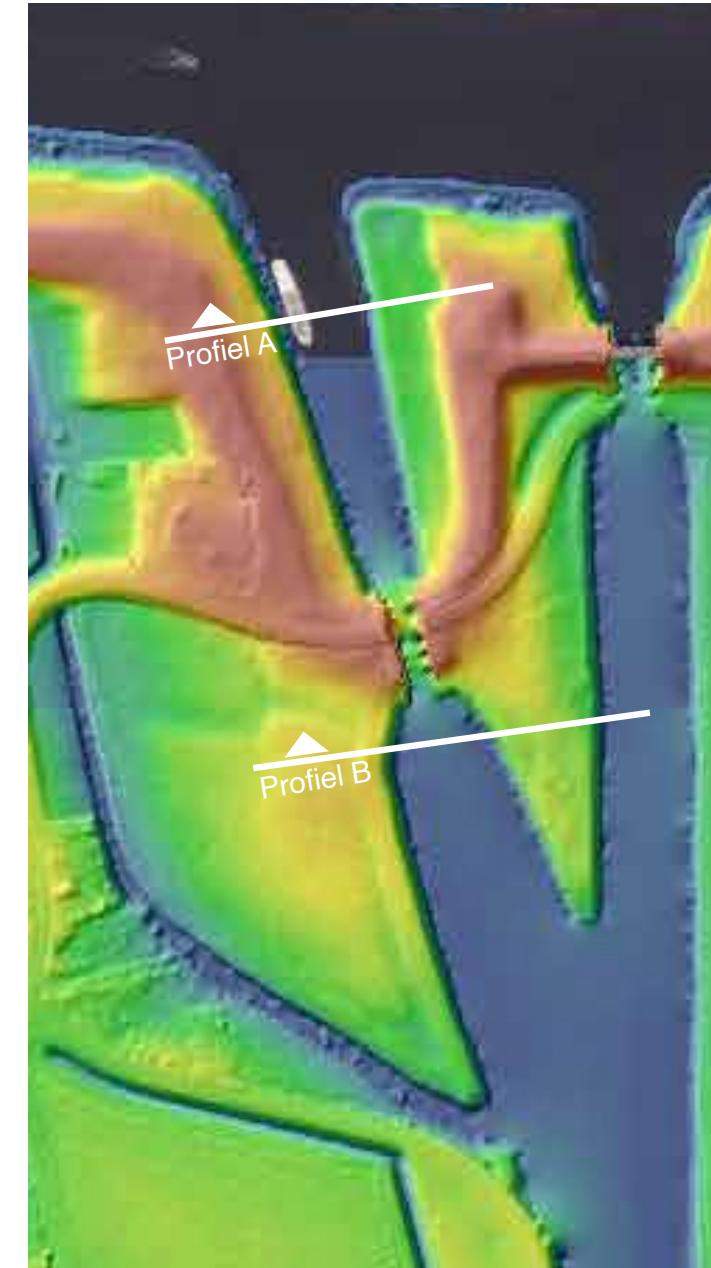
In de profielen zijn nog afgezwakt contouren terug te lezen van vroegere versterkingen.

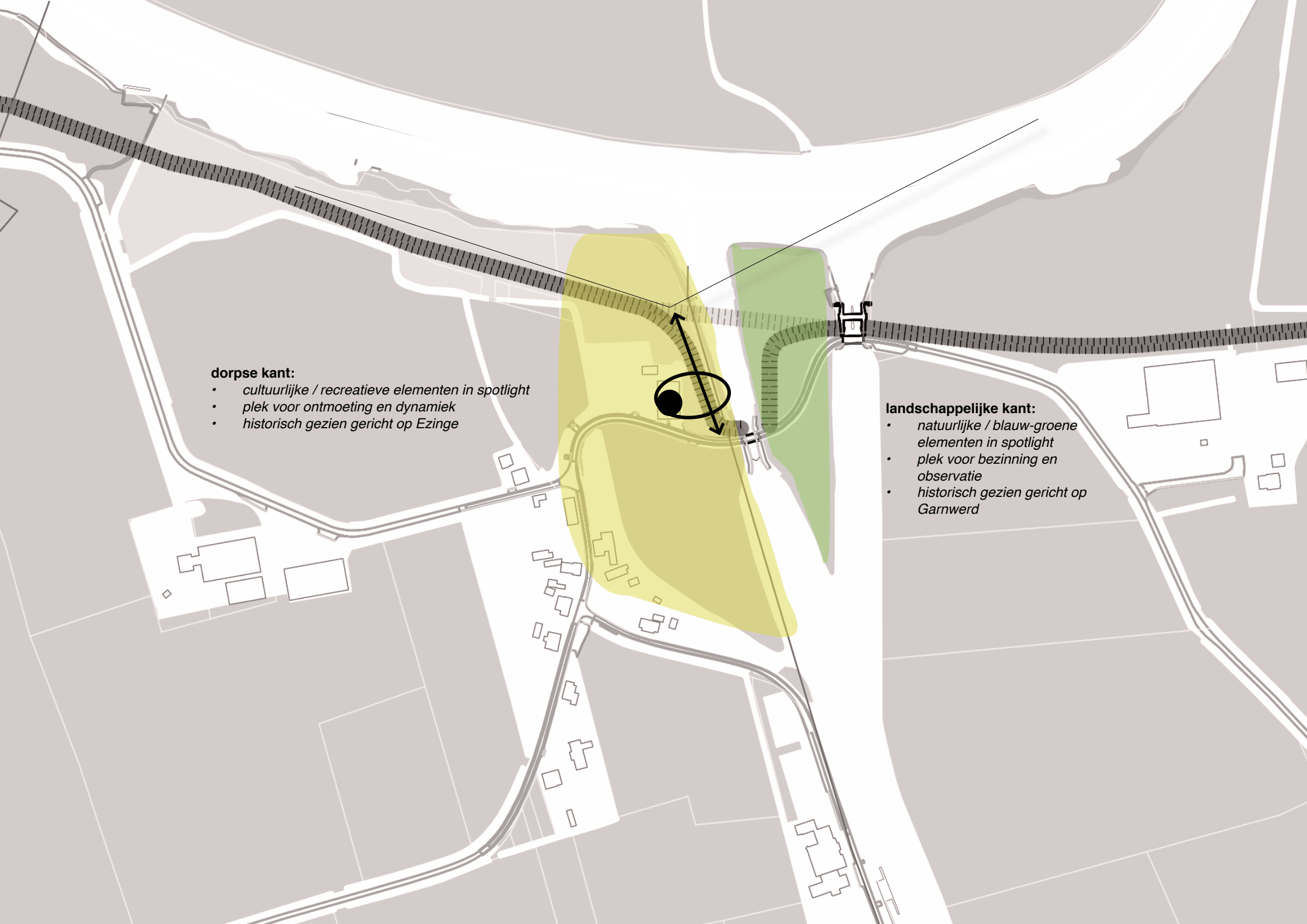
Bestaande situatie, foto: Marieke van der Heide

AFLEESBAAR LANDSCHAP

Het landschap rondom de Zijlen heeft een rijke historie. Deze is echter maar zeer beperkt afleesbaar en beleefbaar. Dit komt enerzijds doordat het gebied lastig te bereiken is - het toegangspad naar de zeedijk is overgroeid en de steiger slecht toegankelijk. Maar ook door het vele grondverzet o.a. door het uitbaggeren van het Reiddiep, zijn de contouren van de zeedijk en voormalige fortificaties niet meer afleesbaar. Alleen de hoogtekaart doet door de bijna haakse hoek de contouren van het westelijke grondlichaam van een vestingswerk vermoeden. Het landschapsplan biedt kansen deze contouren te versterken.

Hoogtekaart (bron: <https://www.ahn.nl>) met doorsneden

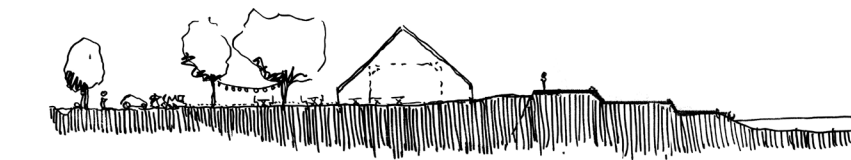

VISIE OP HOOFDLIJNEN

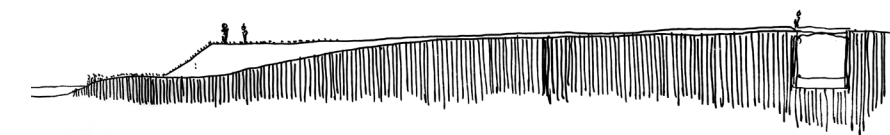
Voor het landschapsplan is gewerkt met een integrale visie, welke de cultuurwaarde en -beleving van Aduarderzijl vanaf het land en vanaf het water versterkt. Hierbij wordt het verschil tussen de oost- en westzijde van het Aduarderdiep versterkt.

Aan de westzijde van het gebied, van oorsprong gericht op Ezinge, worden de cultuurrijke elementen en militaire waarden beter zichtbaar gemaakt worden. De horecafunctie van het Waarhuis wordt daarbij met extra voorzieningen versterkt, waardoor meer gebruikers- en verblijfskwaliteit wordt toegevoegd.

Aan de oostzijde van het Aduarderdiep worden vooral de landschappelijke elementen en de biodiversiteit versterkt.

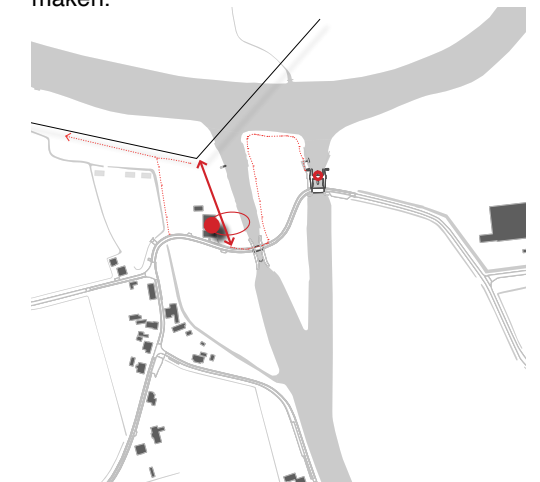
RONDOM WAARHUIS: GRONDICHAAM VESTINGWERK, TOEVOEGEN PARKEERPLAATSEN (KLEINSCHALIG)

LEESBAAR LANDSCHAP - DIJK HEDER LEESBAAR, EN NIEUW VOETPAD LANGS REITDIEP

Plek voor ontmoeting

Aduarderzijl is een prachtig dorp, maar langs de doorgaande weg zijn weinig aantrekkelijke plekken om te verblijven en elkaar te ontmoeten. Daarom is de wens geuit om rondom de sluizen/bruggen meer plekken met verblijfskwaliteit te realiseren. Voor de recreanten, maar ook voor de dorpsbewoners zelf. Daarom wordt ingezet op het toevoegen van een veilige, beschutte plek, los van de doorgaande verkeersstroom te maken.

Recreatieve routes en plekken voor ontmoeting

LANDSCHAP ALS BÜHNE

De vergezichten op het Reitdiep en Aduarderdiep kennen samen met de dijken, zijlen en het Waarhuis een buitengewone landschappelijke kwaliteit. Deze biedt in zichzelf al de kwaliteit van een amphitheater, een plek waar voorstellingen of vieringen kunnen plaatsvinden. We beschouwen het landschap als decor/bühne dat bij evenementen bespeeld mag worden. Uitgangspunt van het plan is daarom behoud van de leegte en terughoudendheid in (de vormgeving van) elementen.

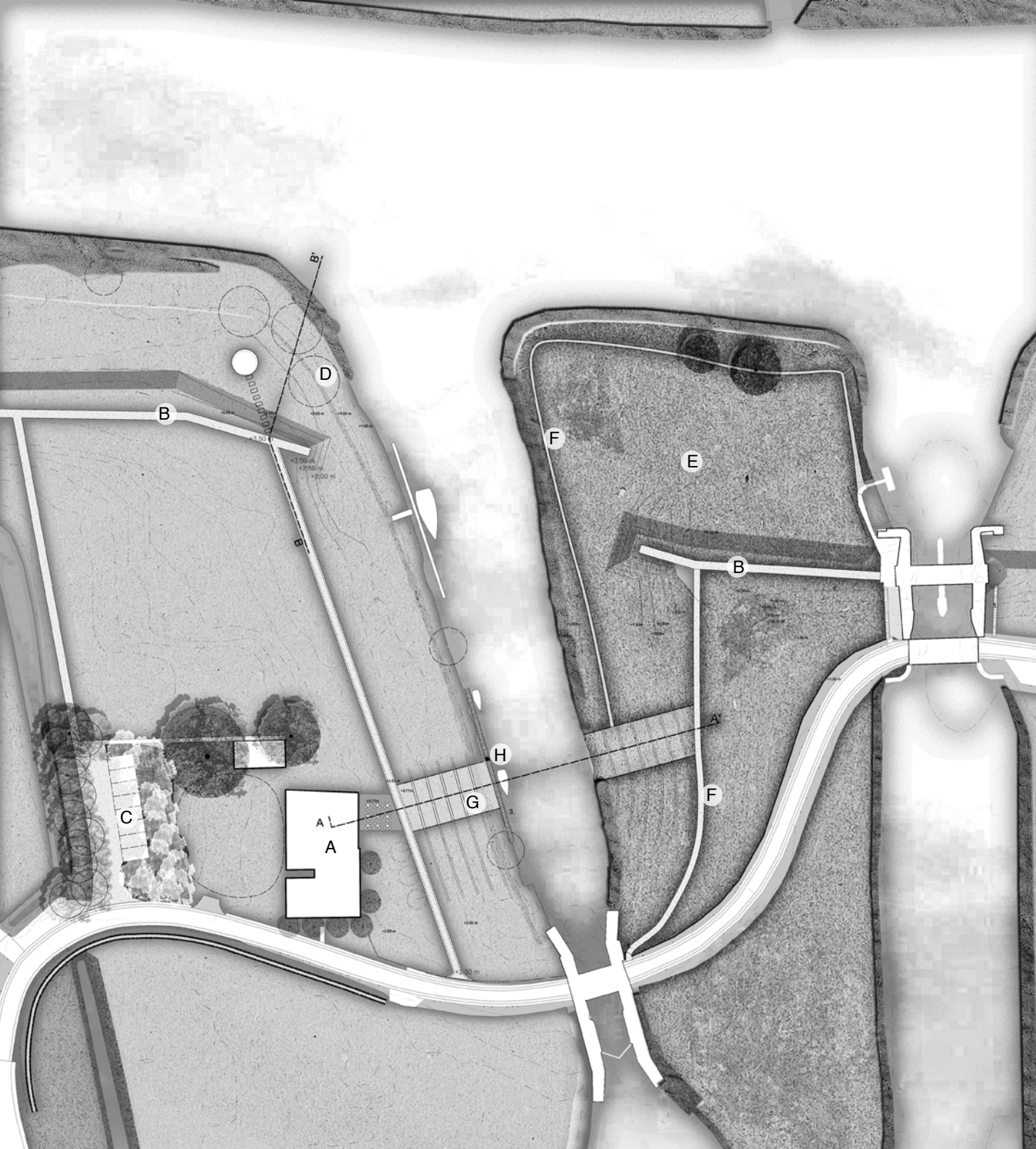
Eerste conceptschets: openlucht theater om het Aduarderszijl

Opera-uitvoering op een roeiboot, Frieseveen, Paterswolde. Foto: Onbekend

Referentie: Werk aan het speel

- A Inzetten op Waarhuis als pleisterplaats
- B Verscherpen van de contouren van de zeedijk als verdedigingswerk
- C Parkeren beter inpassen
- D Opschonen oever dorpse zijde
- E Verhogen biodiversiteit eiland
- F Ommetjes faciliteren
- G Ontmoetingsruimte aan het water maken
- H Aanlegplekken voor kleine en grote boten faciliteren

< Nieuwe Situatie

CONCEPT INRICHTINGSPLAN

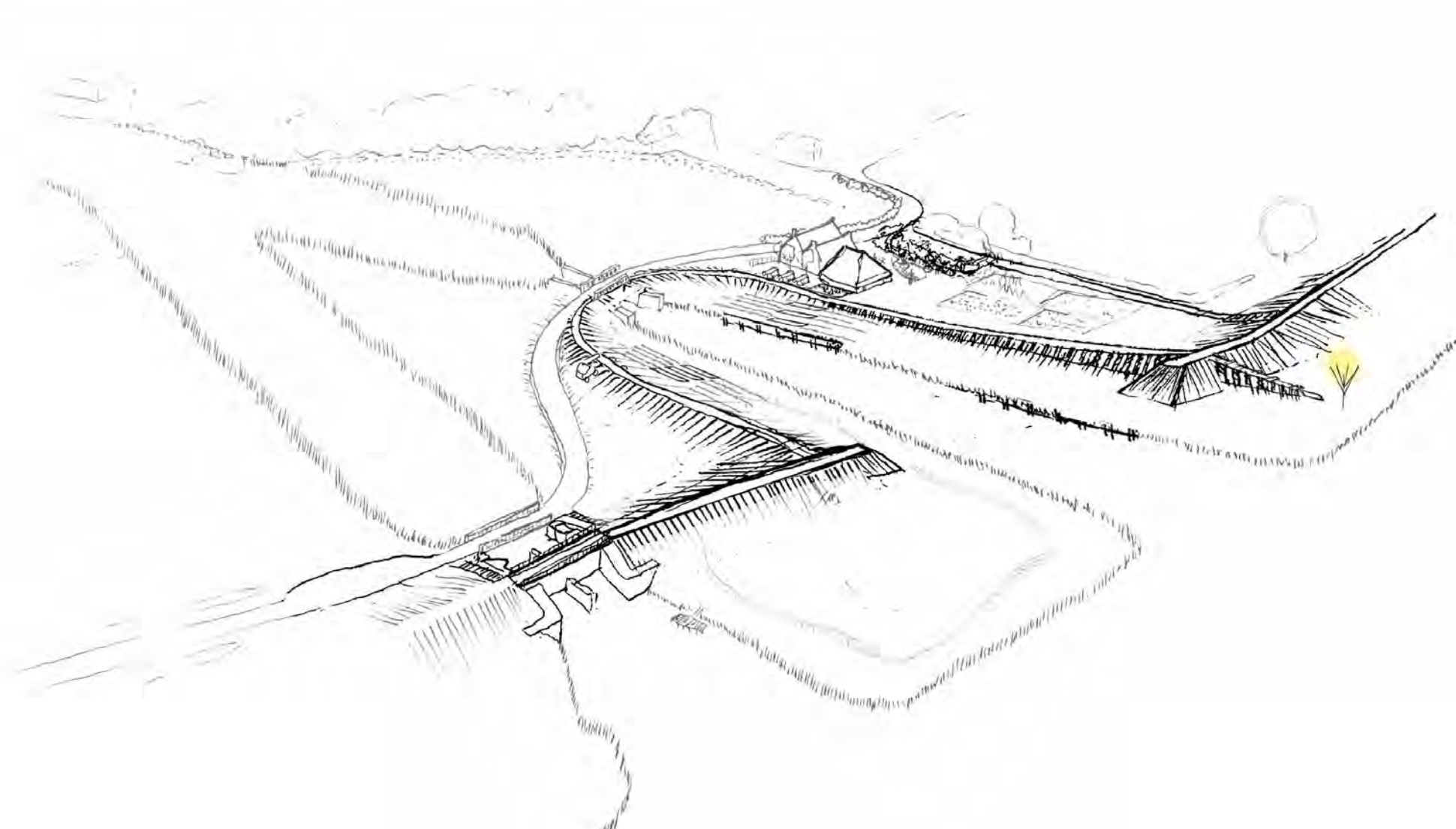
De loop van de voormalige zeedijk is met de komst van de zijlen en het grondverzet ten tijde van belegering niet meer goed afleesbaar. Om het belang van deze dijk (als zeewering en later als onderdeel van het vestingwerk om vijandige troepen van veraf te kunnen signaleren) wordt in het ontwerp ingezet op het gedeeltelijk herstel van het oude dijklichaam. De voormalig steile wallen van de historische zeedijk worden hersteld, waardoor de relatie tussen oost- en westzijde van de zijlen ruimtelijk wordt versterkt. Daarnaast wordt ter hoogte van het Waarhuis de militaire historie beter afleesbaar gemaakt door de schans hier met landschappelijke trappen te accentueren.

Op en langs de grondlichamen worden nieuwe paden aangelegd om de bereikbaarheid van de plek te verbeteren. Met de aanleg van deze wandelpaden wordt het conflict tussen doorgaand verkeer en recreatief verkeer verminderd. Het padennetwerk vormt een lus om de (herstelde) zijlen, bruggen, dijken en verdedigings- of versterkingswerken en komt daarmee langs verschillende interessantste plekken die het verhaal van (militair) erfgoed en landschap van Aduarderzijl vertellen. Om de positie en mogelijkheden van het Waarhuis richting de toekomst te verbeteren, wordt, langs het Aduarderdiep -en gekoppeld aan de wandelroute - ruimte geboden voor terrassen. Daarnaast wordt aan de westzijde van het Waarhuis een extra toegangspad met landschappelijk goed ingepaste parkeermogelijkheden voorgesteld. Deze ingrepen bieden meer gebruiksmogelijkheden (tuin/terras/informatievoorziening) op het erf van het Waarhuis.

Informatievoorziening

De (toeristische) informatie over de rijke cultuurhistorie van Aduarderzijl is momenteel verspreid en afleesbaar op verschillende (verweerde) informatieborden. In het inrichtingsplan wordt voorgesteld deze informatie te bundelen en op één plek rondom het Waarhuis. Uitwerking hiervan zal door de marketingafdeling van Gemeente Westerkwartier worden opgepakt. Hierbij is een terughoudende vormgeving en samenhang tussen de verschillende onderdelen van het landschapsplan uitgangspunt.

INGREPEN

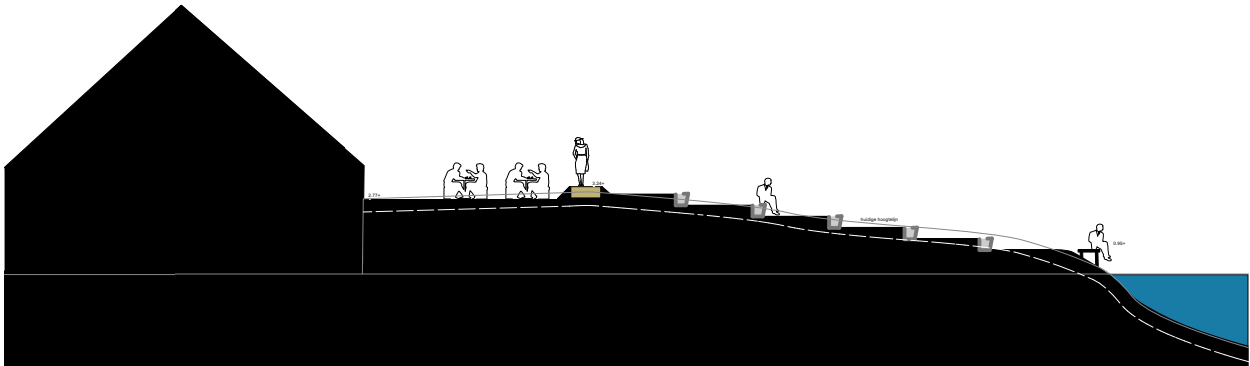
* hoogtelijnen indicatief, obv AHN

- A Aanplant bomen, divers *(zie blz. 25)*
- B Parkeerplaatsen (8 stuks)
- C Verlichting bij nieuwe entree
- D Struiken/heesters
- E Terras Waarhuis (materialisatie af te stemmen met uitbater)
- F Stelplaats bestaande kanonnen
- G Rooien bomen (onderzoek: herplant bij parkeerplaats)
- H Zittreden, 41cm hoogte, beton.
- I Landschappelijke trap verdedigingswerk, intensief maaibeleid
- J Houten steiger, 0,6 m boven waterpeil (sloepen)
- K Houten steiger, 0,2 m boven waterpeil (roeien/kano)
- L Beloopbaar maken bestaande aanlegplank (zeilboten)
- M Nieuw pad, 1.6 m
- N Nieuw pad, 1.2 m, met verplaatst/nieuw hek aan straat
- O Plaatsing vuurbaken
(af te stemmen met overige bakens lang Reitdiep)
- P Traptreden, beton
- Q Maaipad als ommetje (intensief beheer)
- R Nieuwe trap, 70 cm breed, beton
- S Grondverzet, terugbrengen contour zeedijk

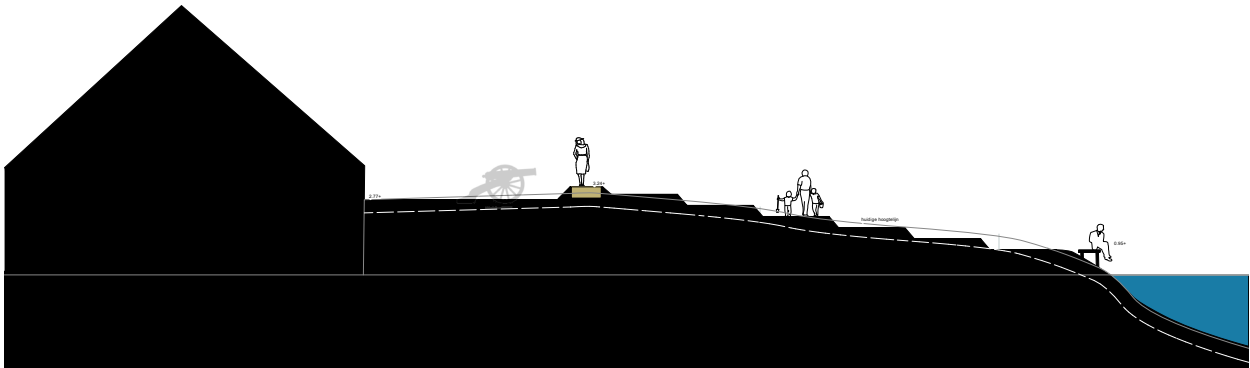
MILITAIR VERLEDEN

In het ontwerpproces is samen met cultuurhistorische expertise van MVDH Architectuur- en Cultuurhistorie steeds grondig afgewogen in welke mate de vorm van het verdedigingswerk op het grondgebied van het waterschap geïntegreerd kan worden. Vanuit de cultuurhistorische analyse lijkt de plattegrond ‘*Ontwerp voor een te maken post voor de dekking van de Aduarderzijk*’ uit 1785 (blz 6) qua contour het meest overeen te komen met de grondlichamen zoals ze er nu bij liggen.

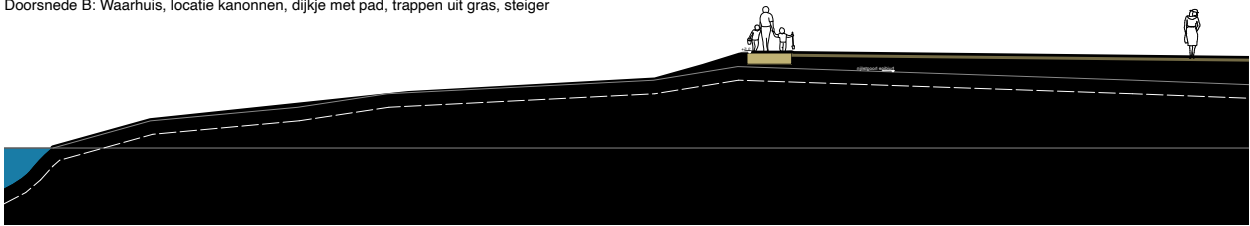
Het ontwerp voor de plek is geïnspireerd op het plan van 1785 waarin we aanleidingen zien om deze in het heden in te passen zonder het landschap of de waarheid geweld aan te doen. De contouren van de grondlichamen worden ter hoogte van het Waarhuis met landschappelijke trappen geaccentueerd. Deze worden bij het terras van het Waarhuis versterkt met een betonrand. Verdekt achter het wandelpad worden ter hoogte van het Waarhuis de kanonnen geplaatst, waar ook de informatievoorziening over de militaire geschiedenis gebundeld wordt. De omgeving van het Waarhuis wordt daarmee een plek voor culinaire beleving, natuurbeleving, erfgoedbeleving en avontuurlijk spelen.

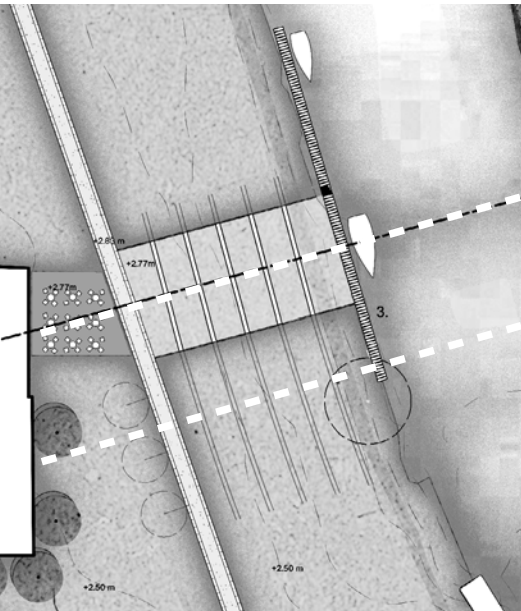
Doorsnede A: Waarhuis, Terras, dijkje met pad, trappen met keerwanden gerecycled beton, steiger

Doorsnede B: Waarhuis, locatie kanonnen, dijkje met pad, trappen uit gras, steiger

Doorsnede door eiland

Referentiebeeld doorsnede A

Bestaande kanonnen, in te passen bij entree Waarhuis
Fort Werk aan het Spoel referentie landschappelijke trappen

Behoud bestaande aanlegsteiger

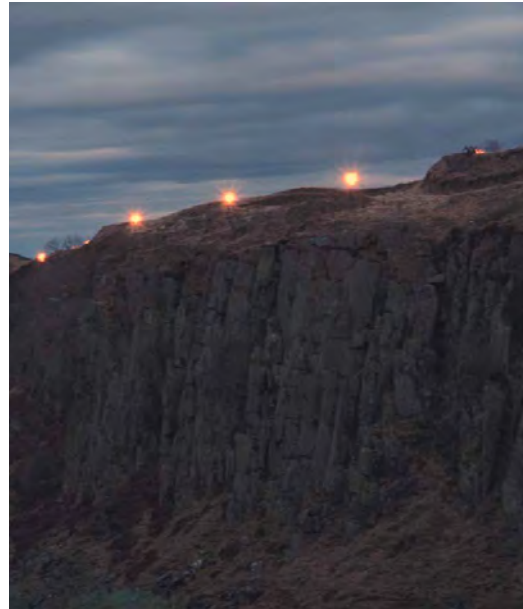
Referentie nieuwe aanlegsteiger op twee niveau's: eenvoudige detaillering, houten planken

Referentie halfverhard pad

Referentie gemaaid pad op eiland

Referentie lichtobject: Hadrians Wall

Bestaande verlichting Aduarderzijl

MATERIAAL EN VERLICHTING

Paden

De paden M en N aan de westzijde worden met een halfverhard materiaal van lichte kleur aangelegd. Deze worden verbonden aan de aanlegsteiger en (de nieuwe terrassen van) het Waarhuis, zodat deze beter bereikbaar worden. Hierbij worden de mogelijkheden deze route door te koppelen richting Allersmaborg opengehouden. Ook het pad op het eiland richting de dijk wordt met halfverhard materiaal ingericht. De overige paden aan de oostzijde worden natuurlijker ingericht als zijnde een gemaaid graspad.

Steigers

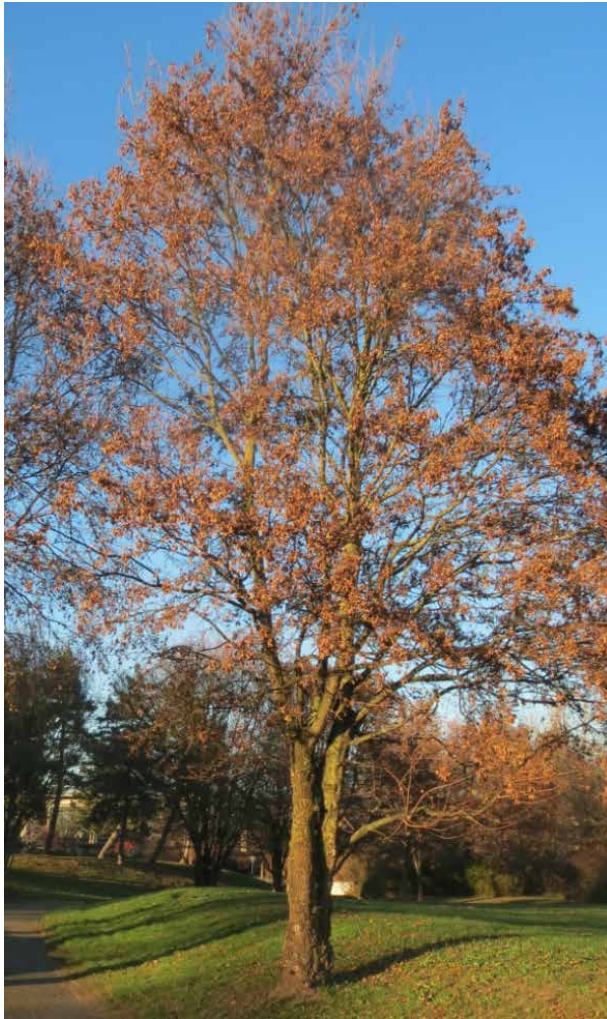
Naast de bestaande steiger (welke met een extra plank voor meerdere boten opstapmogelijkheden krijgt) wordt ten oosten van het Waarhuis een nieuwe lagere steiger geplaatst. Deze wordt verbonden met het nieuwe terras van het Waarhuis. Uitvoering steigers: hout, FSC.

Verlichting

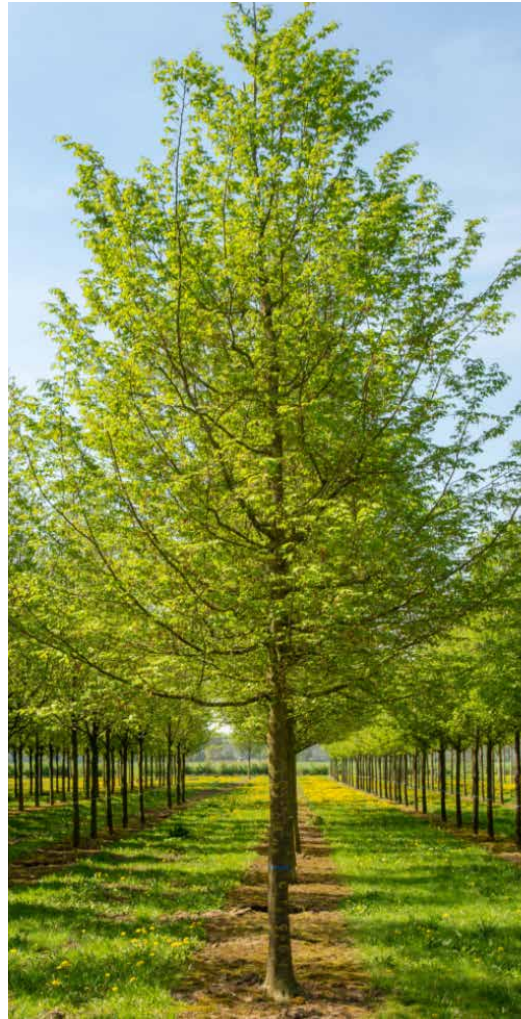
Het nieuwe verlichtingselement wordt uitgevoerd zoals de bestaande straatverlichting Aduarderzijl, met dien verstande, dat deze alleen aan staat bij evenementen. Bediening is dan ook in handen van de beheerder van het Waarhuis. Ten noorden van het Waarhuis, buitendijks, is plek voor een vuurbaken, dat op incidentele basis zichtbaar is. Uitwerking hiervan dient te geschieden in samenhang met de overige bakens langs het Reitdiep.

Beheer en materialisatie

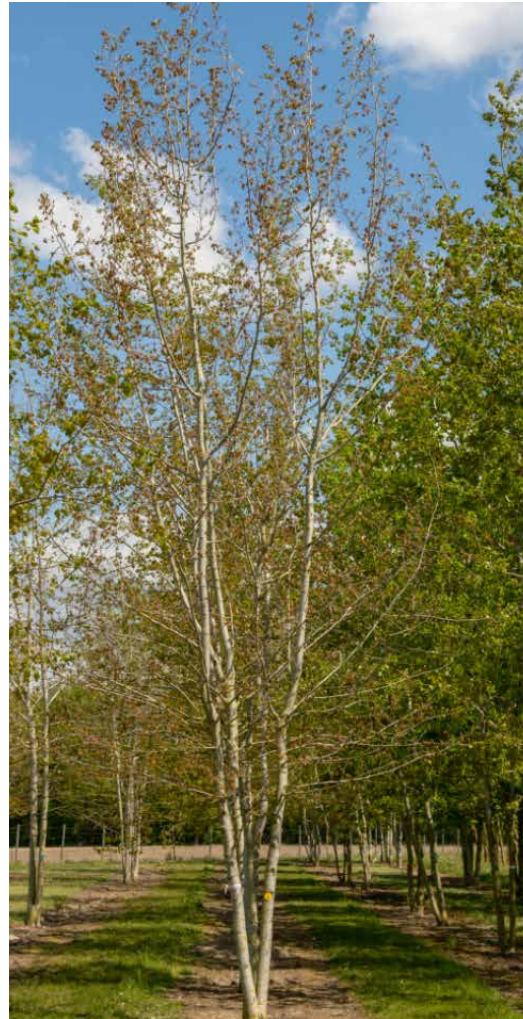
De landschappelijke trappen bij het Waarhuis worden met een zitrand afgebakend. Om dit goed afleesbaar en beleefbaar te houden is hier een intensief beheer voorzien (eenmaal in de 2 weken maaien in groeiperiode). De traptreden worden uitgevoerd in gerecycled beton. Materialisatie en fundering hiervan dient in het definitief ontwerp nader te worden uitgewerkt, waarbij aandacht gevraagd wordt voor de archeologische waarden van het gebied.

Acer Campestre, spaanse aak Bron: Ebben

Carpinus betulus, gewone haagbeuk, Ebben

Populus tremula, ratelpopulier, Bron:Ebben

BEPLANTING

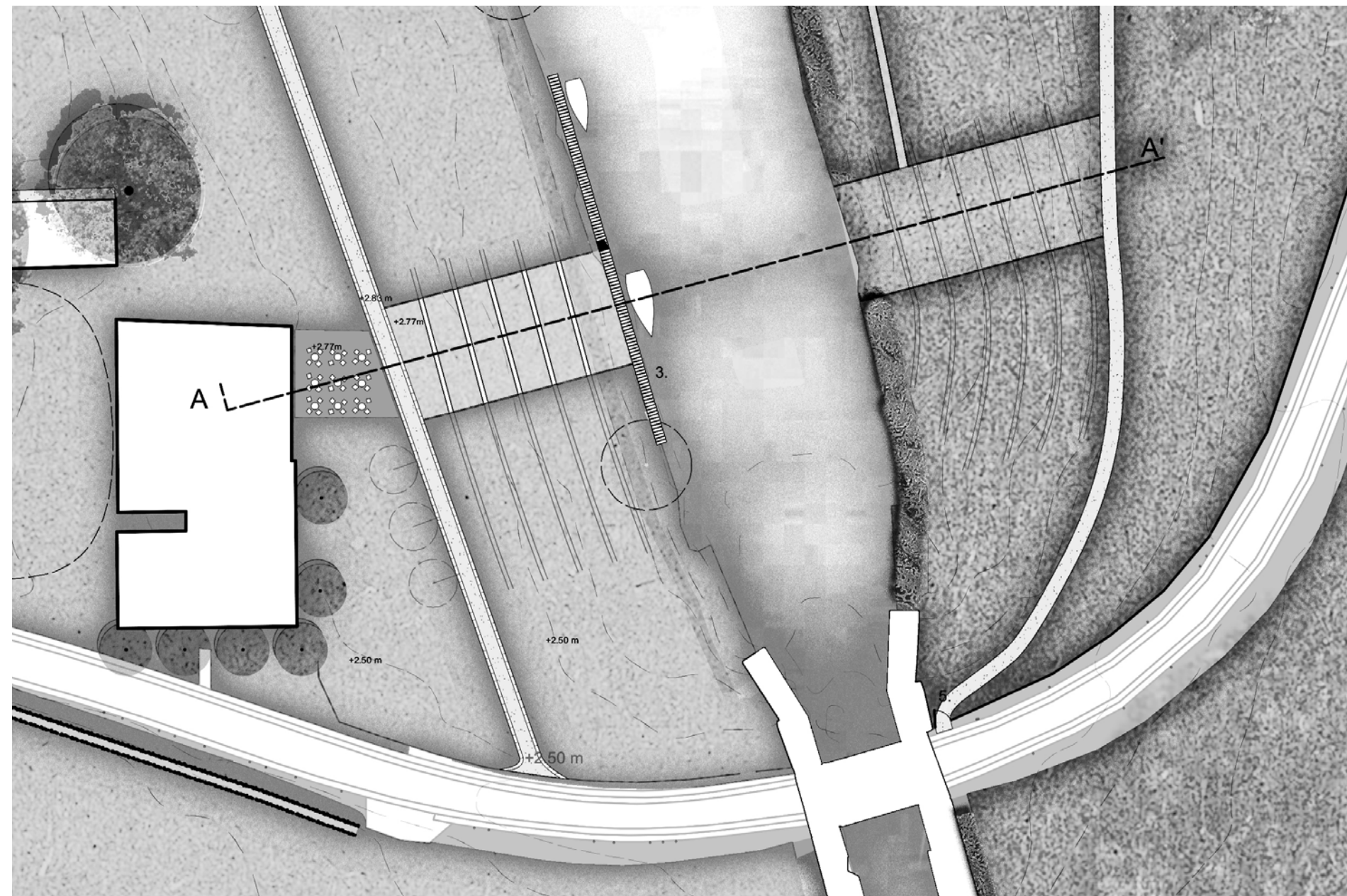
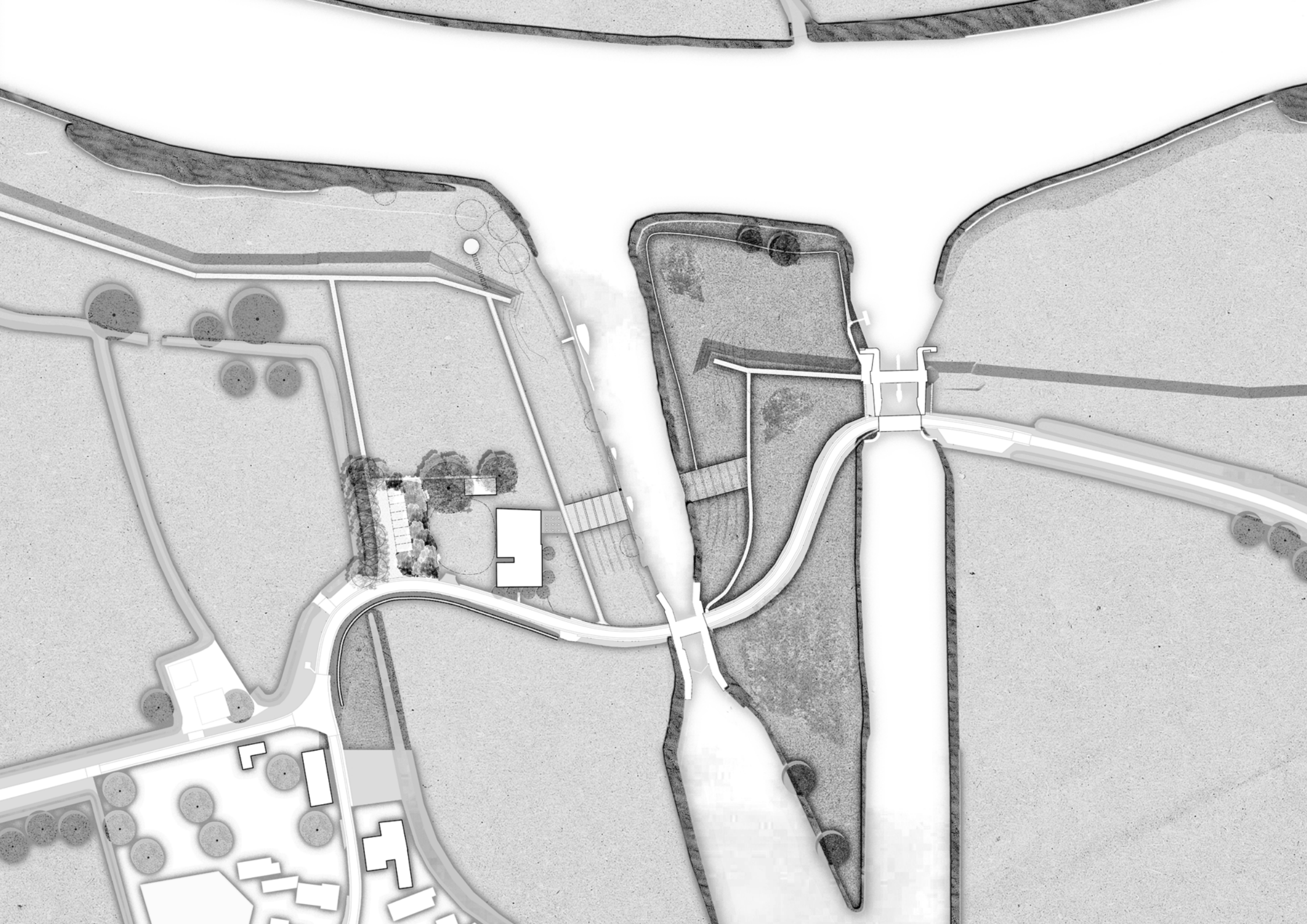
De bestaande oever van de dorpse zijde wordt opgeschoond. De opgeschoten bomen worden hier gerooid. Op de erfgrans aan de westzijde van het Waarhuis wordt nieuwe beplanting voorzien. Hier wordt de nieuwe parkeerplaats stevig ingeplant zodat deze zoveel mogelijk aan het zicht wordt onttrokken.

Uitgaande van de kleibodem zijn een aantal soorten bomen geschikt voor plaatsing langs de erfgrans. We beogen hier een diverse aanplant van typisch in dit gebied voorkomende soorten als esdoorn, wilg, populier, zwarte els, hazelaar, meidoorn, haagbeuk, veldesdoorn. Variatie in hoogstam en meerstammige bomen zal een dichte inpassing geven.

Op het oostelijk deel van het plangebied worden de bestaande bomen gehandhaafd en wordt d.m.v. extensief beheer ingezet op biodiversiteit. Beheer hiervan dient in het definief ontwerp nader te worden uitgewerkt.

bestaande situatie

COLOFON

Opdrachtgever - Waterschap Noorderzijlvest

Contact:

Derk Bijmolt d.bijmolt@noorderzijlvest.nl

Opdrachtnemer - PeetersenDaan

in samenwerking met MVDH Architectuur- en cultuurhistorie

Contact: Karin Peeters

Peetersendaan - k.peeters@peetersendaan.eu

Copyright ligt bij PeetersenDaan

BIJLAGE BIJ LANDSCHAPSPLAN ADUARDERZIJL

EIGENDOMSPOSITIES

- GEMEENTE
- PROVINCIE
- WATERSCHAP
- PRIVAAT